

ALEGORIE ȘI SIMBOL ÎN NATURILE STATICE CREATE DE F. SNYDERS, R. STOITZNER ȘI C. MOLL

Agata Chifor

Secolul al XVII-lea este epoca în care natura statică a cunoscut cea mai importantă dezvoltare în cadrul picturii occidentale. Datorită unor artiști din școala flamandă și olandeză s-au pus bazele picturii de șevalet consacrate acestui subiect și s-au constituit diferitele tipologii ale acesteia: reprezentarea mesei servite, a florilor, fructelor și vânatului, alegorii ale Vanității, reunirea decorativă a obiectelor de lux¹. Sub influența lui Rubens, Frans Snijders (1579-1657), a creat o nouă temă a naturii moarte, genul animalier, pe care l-a asociat fructelor și legumelor, elaborând un stil unic, definit prin decorativism și supraîncărcarea barocă a compoziției.

Născut la Anvers în 1579, Frans Snijders s-a format începând din 1579 pe lângă Pieter Bruegel cel Tânăr, iar apoi Hendrick van Balen. Între 1608-1609 s-a familiarizat cu arta italiană; în cadrul unei călătorii de studiu vizitează Roma și execută comenzi pentru arhiepiscopul de Milano, Carlo Borromeo. În 1611, după reîntoarcerea la Anvers se căsătorește cu sora lui Cornelis de Vos. Alături de Jordaens, Rubens, Jan Bruegel cel Tânăr, contribuie la transformarea Anversului într-un centru artistic. În 1619 devine membru, iar din 1629 decan al gildei romanștilor². Este unul din principalii colaboratori ai lui Rubens, realizând naturile statice și animalele din compozițiile acestuia. În calitatea de discipol al maestrului a devenit creatorul unei naturi statice profund marcate de estetica rubensiană. Astfel, naturile sale statice sunt ample scenografii în care elementele naturii (fructe, flori, vânat, animale vii) sugerează abundența, tumultul și decorativismul specific picturii lui Rubens³.

Naturile sale statice sunt aparent moarte, deoarece în ele există întotdeauna sugestia vieții, fie prin prezența oamenilor, fie prin animale care mănâncă din alimentele desfășurate cu generozitate. Și în lucrarea din colecția muzeului orădean pictorul combină pictura de fructe cu genul

¹Ch. Sterling, *Natura moartă. Din antichitate până în zilele noastre*, București, 1970, p. 57

²A. Prater, H. Bauer, *Painting of the Baroque*, Taschen, 1997, p. 155

³Ch. Sterling, *op. cit.*, p. 72

animalier în cadrul unei compoziții opulente tipic baroce⁴. Colorismul cald cu predominanța nuanțelor de roșu, aglomerarea barocă a lucrării coexistă cu o deosebită claritate a compoziției⁵. Pe un scaun cu spătar drept e așezată o scândură pe care sunt grupate diferite obiecte și fructe (Fig. nr. 1). Lucrarea, care poate fi considerată un imn închinat fecundității naturii, conține o serie de semnificații simbolice, fiind considerată o ilustrare a temei Vanității, ce a cunoscut o deosebită popularitate în arta flamando-olandeză a secolului al XVII-lea. În Olanda, conformarea strictă la interdicțiile textului biblic referitoare la idoli a determinat înlăturarea picturilor și a sculpturilor din biserici. Eliberată de sub tutela bisericii, pictura religioasă găsește noi forme de exprimare. Deoarece temele religioase din Vechiul și Noul Testament aminteau prea mult de arta patronată de papalitate, artiștii caută noi modalități de redare a mesajului biblic. Sub influența protestantismului, naturile moarte din Țările de Jos conțin de cele mai multe ori un mesaj biblic concentrat într-o compoziție cu caracter simbolic. Naturile moarte moralizatoare sunt fie Vanități, fie lucrări influențate de această temă. O notă comună a acestora o constituie faptul că amintesc privitorului de vremelnicia vieții și caracterul iluzoriu al plăcerilor, dragostei, bogăției, puterii și chiar al cunoașterii. Deși nu e reprezentată prin simbolul ei consacrat, craniul, vanitatea e sugerată prin caracterul perisabil al alimentelor. Astfel, fructele crăpate simbolizează perisabilitatea a tot ceea ce este viu. În acest sens, o aluzie la moarte este musca ce stă pe o piersică. Insectă impură, purtătoare de boli, asociată cu degradarea materiei, musca este și un simbol al omului insuportabil, aflat tot timpul într-o urmărire neîncetată a semenilor sau într-o acțiune febrilă și lipsită de sens. Ca și în alte lucrări, se pune accent pe excesul alimentar, simbolizat prin lăcomia animalelor (câinele cu un picior de vânat în gură, iepurele ce roade o frunză). Iepurele, datorită fecundității sale excesive a fost considerat deopotrivă un simbol al lascivității și al poftelor trupesti, ilustrate și de rodia desfăcută reprezentată în prim plan pe o farfurie. Viciul este întruchipat și de papagalul ce stă pe o ramură de viță și privește spre alimente. Pasăre cu conotații negative, el simbolizează flecăreala, inconsecvența, cunoașterea pur mecanică și superficială. Ca și în alte naturi statice create de Snyders, se remarcă și aici existența unor semnificații simbolice opuse pentru a exprima opoziția dintre virtute și viciu. Astfel, se remarcă prezența strugurilor și a paharului cu vin, simboluri consacrate ale Euharistiei sau a trandafirului, simbol al purității și iubirii.

⁴Frans Snyders (atribuit), *Natură statică cu fructe, vânat și animale*, u/p, 1140x930 mm, inv. 47, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

⁵P. Cabanne, *Dictionnaire des arts*, Paris, 2000, p.932

Sugerând în naturile sale statice lupta dintre Dumnezeu și diavol, virtute și viciu, Frans Snyders a fost unul dintre cei mai originali artiști flamanzi ai secolului al XVII-lea. Sub aparența decorativismului și al opulenței baroce, naturile sale statice sunt profunde meditații asupra condiției umane și a deșertăciunii vieții. Astfel, frunzele și fructele degradate sau mâncate de animale și insecte, trandafirul pe cale de a se veșteji, dar și vânatul evocă apropierea sau prezența morții. Deasupra naturii moarte plutesc doi fluturi, simbol consacrat al sufletului, singurul care supraviețuiește materiei supuse degradării și dispariției. Desfășurându-și scurta existență sub semnul metamorfozelor, fluturile exprimă dematerializarea, depășirea condiției terestre și trecerea spre corpul subtil, spiritual.

În categoria tabloului cu flori și fructe se înscrie și lucrarea semnată de R. Stoitner⁶. Temă de o largă popularitate în pictura neerlandeză a secolului al XVII-lea, natura statică cu flori și fructe a fost imitată frecvent de pictorii din Europa Centrală.

Una din temele care puteau servi pentru a ilustra perisabilitatea vieții este reprezentarea anotimpurilor. Îndeosebi vara, anotimp în care coexistă plenitudinea cu începutul degradării ilustrează efemeritatea perioadelor ferice. La fel ca în lucrarea lui Sebastian Stoskopf (1597-1657) și în lucrarea semnată de Stoitner din Colecția Muzeului Țării Crișurilor din Oradea este redat un moment de apogeu al naturii care în același timp anunță tragismul toamnei (Fig. nr.2)⁷. Și aici totul trimite la ideea vanității lucrurilor. În dreapta compoziției este reprezentat un buchet de flori realizat într-o manieră ce reflectă influența stilului lui Jan Bruegel cel Tânăr. Astfel, la fel ca în buchetele acestuia, fiecare specie, descrisă minuțios, este individualizată în cadrul ansamblului. Reprezentate în faza de maximă înflorire, florile sunt reunite decorativ (trandafiri, lalele, crini, zambile, zorele), fără a ține seama de anotimp și cu o anumită fixitate a aranjamentului. La fel ca în lucrările lui Jan Bruegel cel Tânăr (1568-1625), Daniel Seghers (1590-1661), Jacques Linard, fiecare element e izolat și definit cât mai complet posibil.

Și în cazul acestei lucrări sunt prezente numeroase semnificații simbolice. Astfel, dacă picăturile de rouă simbolizează apa, izvorul vieții, în schimb florile, la fel ca și fructele perisabile exprimă pregnant fragilitatea și caracterul efemer al acesteia. Florile din lucrare sunt reprezentate în etapa de maximă dezvoltare care în același timp este o anticipare a morții. O

⁶R. Stoitner, *Natură statică cu flori și fructe(Vara)*, u/p,735x1000mm, semnat stânga jos cu litere de tipar R. STOITZNER, inv.nr.125, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

⁷*Natures mortes, Catalogue de la collection du Musee des Beaux- Arts deStrasbourg*, Strasbourg, 1964

aluzie evidentă la moarte sunt petalele căzute, portocala desfăcută cu coaja uscată, frunzele ruginii, dar și fluturile. Credința că sufletul se ridică din corp cu ultima suflare și plutește în atmosferă, denumirea grecească a fluturului vehiculată de legenda despre Psyche (psyche=suflet), dar și metamorfozele prin care trece acesta, a făcut ca fluturile să devină un simbol consacrat al sufletului. Preluat cu această accepție în pictura din Țările de Jos, fluturile evocă, la fel ca și lumea vegetală, vremelnicia vieții. În lucrare reține atenția și aspectul funerar al mesei pe care e reprezentată natura statică. Realizată din marmură și acoperită cu un giulgiu alb, masa seamănă cu un capac de mormânt. Pe colțul din stânga al mesei se poate citi semnătura artistului R. Stoitzner, redată cu litere de tipar. Deasupra acesteia, în stânga compoziției se află o sticlă cu vin. În Grecia antică vinul se substituia sângelui lui Dionysos, reprezentând băutura nemuririi. Odată cu creștinismul vinul, vița de vie și strugurii au devenit un simbol consacrat al Euharistiei instituite de Isus la Cina cea de Taină, al noii vieți obținute de creștin încă înainte de moarte prin comuniunea cu Hristos⁸.

Sugerând metamorfozele la care este supusă materia, lucrarea este un simbol al alternanței perpetue în natură dintre viață și moarte, dezvoltare și degradare. Masa în formă de mormânt, semnătura cu aspect funerar a artistului, exprimă ideea că și omul ca parte a naturii este supus aceleiași destin.

O altă lucrare care poate fi considerată un imn închinat rodniceii naturii este Natura statică cu fructe și legume datorată unui anonim german din Colecția Muzeului Țării Crișurilor (Fig. nr. 3)⁹. Tabloul reprezintă o grămadă de roade ale toamnei plasate în peisaj. În prim plan și ușor suprapuse sunt reprezentate o rodie desfăcută, prune, doi dovleci, un strugure imens și niște zorele albastre. Ideea de fecunditate a naturii este exprimată prin intermediul fructelor și legumelor cu sămburi mulți. Astfel, dovleacul, la fel ca și rodia desfăcută lăsând să se vadă o mulțime de sămburi roșii, au devenit în timp alimente-simbol ale abundenței și fecundității. Forța vitală a naturii întruchipată în simbolismul sămburelui, este sugerată deopotrivă de iedera. Podoabă obișnuită a lui Dionysos, verde în orice anotimp, iedera simbolizează permanența puterii vegetative și regeneratoare a naturii, ciclul

⁸*Biblia, Noul Testament, Matei, XXVI, 28: "Acesta este sângele Meu, sângele legământului celui nou, care se varsă pentru mulți, spre iertarea păcatelor. Vă spun că de acum încolo nu voi mai bea din acest rod al viței, până în ziua când îl voi bea cu voi nou în împărăția Tatălui Meu"*

⁹Anonim german, Toamna, u/p, 820x585mm, inv. nr.16, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

perpetuu al morții și renașterii. În tablou e redat și un ciorchine de strugure, care la fel ca și frunzele de viță trimite la Euharistie. La fel ca și în lucrarea semnată de Stoitzner, sub pretextul rodniciei toamnei, autorul exprimă a alegorie referitoare la alternanța dintre viață și moarte, apogeu și degradare. În acest sens, o aluzie la moarte este vasul în formă de urnă din fundal, dar și norii roșietici în care se reflectă apusul. Lucrarea prezintă analogii cu o natură statică cu fructe redând toamna realizată de Abraham Mignon în 1670.

O altă tipologie a naturii moarte o constituie reprezentările cu caracter alegoric ale celor patru elemente. Tema a fost frecvent abordată și în natura statică central-europeană de Jan van Kessel, Daniel Seghers și Sebastian Stoskopff în cadrul unor compoziții ce grupează alimente simbolice cu trimitere la anotimpuri sau elemente ale naturii.

În această categorie se încadrează și lucrarea realizată în 1885 de pictorul austriac Carl Moll (1861-1945) din Colecția Muzeului Țării Crișurilor (Fig. nr. 4)¹⁰. Dominată de o tonalitate închisă în care predomină brunul, lucrarea ne introduce în interiorul unei bucătării. Pe o masă sunt redată alimente și viețuitoare ce simbolizează diferite elemente ale naturii. Astfel, conopida, ceapa, usturoiul, ciupercile și varza simbolizează roadele pământului și corespund acestui element al naturii; vânatul reprezentat prin porumbelul de pe masă și rața agățată de perete simbolizează aerul; peștii și fructele de mare simbolizează apa. În lucrare este prezent și focul, simbolizat prin cărbunii încinși aflați în vatra din spatele mesei, dar și prin lămpile agățate de perete.

Utilizând jocul de lumini și umbre, artistul redă cu un deosebit talent materialitatea obiectelor și a alimentelor. Pe fondul brun, rămas în obscuritate ics în evidență reflexele luminoase concentrate pe legumele, peștii și obiectele de pe masă.

În lucrările analizate semnificațiile simbolice (Vanitatea, confruntarea dintre virtuți și vicii, cele patru elemente) sunt redată sub pretextul reprezentării alimentelor și vânatului, la Snyders, respectiv al anotimpurilor, la R. Stoitzner și Carl Moll. Deși provin din perioade diferite, cele trei naturi statice au în comun recursul la un limbaj codificat complex în care florile, fructele, legumele, animalele și insectele trimit la simboluri precise, de o largă popularitate în natura statică neerlandeză precum și în cea central-europeană, direct influențată de aceasta.

¹⁰Carl Moll, *Cele patru elemente*, u/p, 1200x920mm, semnat și datat dreapta jos cu negru Carl Moll, 14 II (18)85, inv. nr.576, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

**ALLÉGORIE ET SYMBOLES DANS LES NATURES MORTES RÉALISÉS
PAR F. SNYDERS, R. STOITZNER ET C. MOLL**

résumé

L'ouvrage se propose de mettre en évidence le langage symbolique des quatre natures mortes provenant du Musée d'Oradea. L'auteur prouve que les tableaux réalisés par Frans Snijders et R. Stoitzner représentent la thème de la Vanité et que l'oeuvre de Carl Moll est une allégorie concernant la thème des quatre éléments.

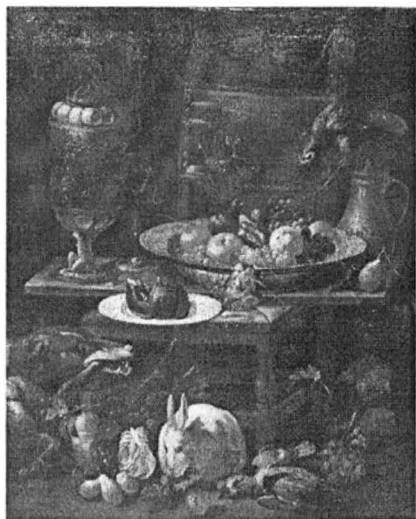

Fig. 1. Frans Snyders (atribuit), Natură statică cu fructe, vânat și animale u/p, 1140x930mm, inv.47, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

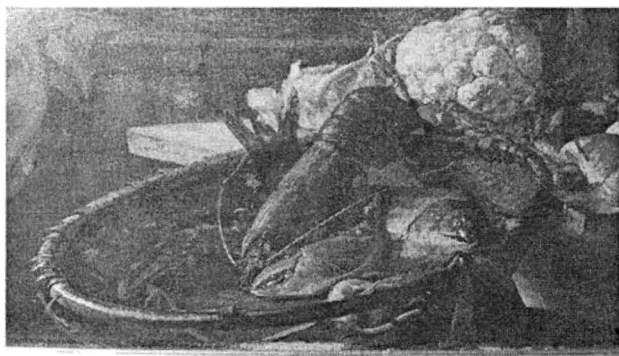
Fig. 2. R. Stoitzner, Natură statică cu flori și fructe (Vara), u/p, 735x1000 mm, semnat stânga jos, cu litere de tipar R. STOITZNER, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

Fig. 3. Anonim german, Toamna, u/p, 820x585 mm, inv. 16, Colecția Muzeului Țării Crișurilor

Fig. 4. Carl Moll, Cele patru elemente, u/p, 1200x920 mm, semnat și datat dreapta jos cu negru Carl Moll, 14 II (18)85, inv. 576 Colecția Muzeului Țării Crișurilor

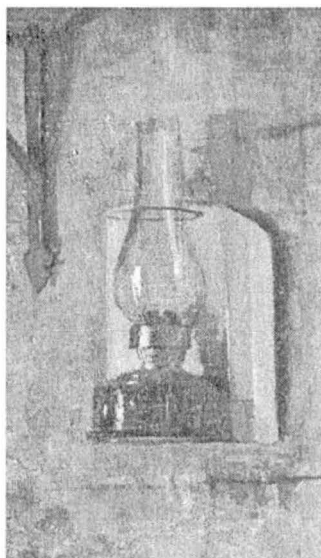
a. Apa

b. Pământul

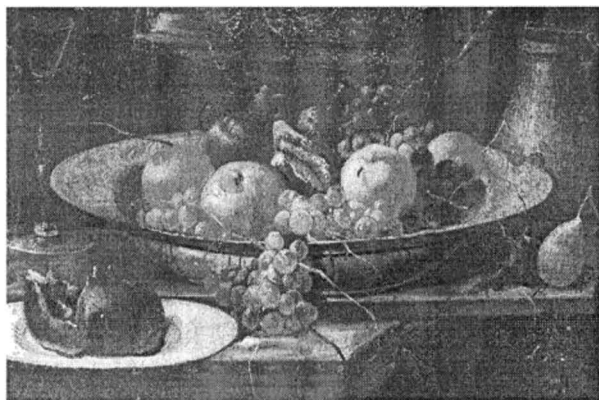

c. Aerul

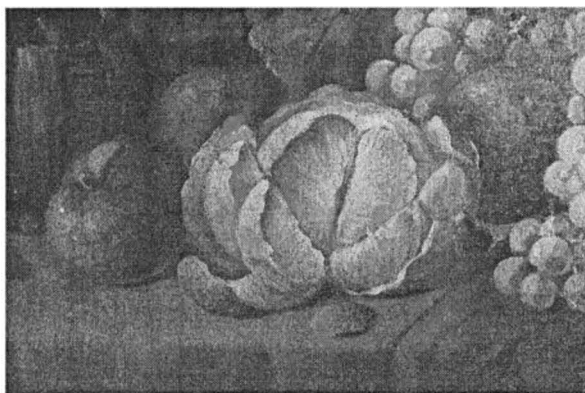

d. Focul

Simboluri ale Vanității :
Simboluri ale vieții, nemuririi sau rodniciei:

a. Musca, fructele degradate

b. Portocala cu miezul și coaja uscate

c. Florile

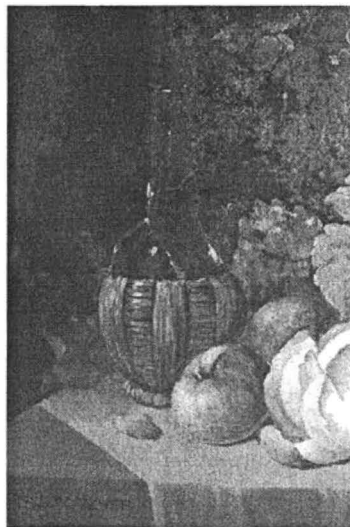
d. Animale mâncând, simboluri ale lăcomiei

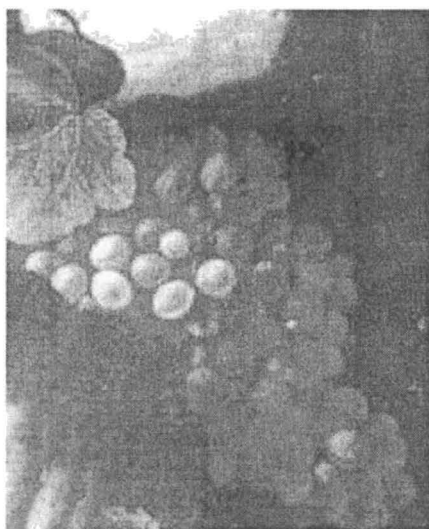
e. Papagalul- flecăreala, superficialitatea

f. Roua- izvorul vieții

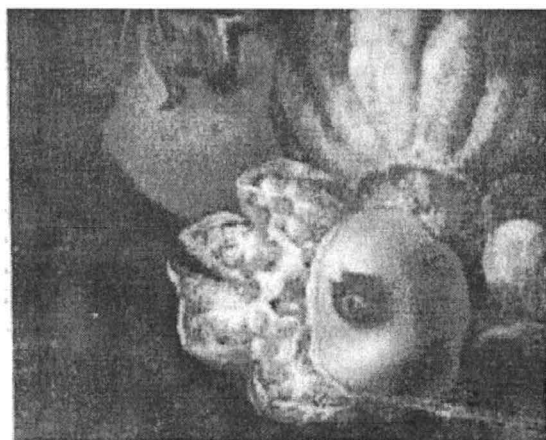
g. Vinul, simbol al Euharistiei și al nemuririi

h. Strugurele- simbol al Euharistiei

d. Fluturile, simbol al nemuririi sufletului

e. Rodia și dovleacul, simboluri ale rodniciei

H.ledera, simbol al permanenței, al vieții